

Разом з тим, вони підкреслювали, що претор не міг порушувати «звичаїв предків» і повинен був дотримуватися вимог природного розуму (*ratio naturalis*) та вимог суспільної користі.

Важливим принципом діяльності римських преторів та юристів був принцип *aequitas* – уявлення про добро і справедливість, що дозволяє відступати від вимог формального права, якщо ці вимоги не відповідають уявленню про добро і справедливість. Відомий укладач енциклопедії римського права М. Бартошек пише, що *aequitas* виступає важливим творчим принципом тлумачення і творення римського права. Творчий характер цього принципу проявлявся тоді, коли виникала потреба вирішити колізію між усталеним застосуванням правової норми і конкретним, нестандартним випадком [3, с. 26-27].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лоський К. Історія і система римського приватного права. Т.1: Історія джерел римського права / К. Лоський. – Київ; Відень: Історія і право, 1921. – 129 с.
2. Rozwadowski W. Praworzymskie / W. Rozwadowski. Zarys wykladu wraz z wyborem zrodel. – Warszawa : Wydawnictwo Naukowe PWN, 1991. – 332 s.
3. Бартошек М. Римское право: (Понятия, термины, определения) / М. Бартошек; [пер. с чешск.]. – Москва : Юрид. лит., 1989. – 448 с.
4. Гарсиа Гарридо М.Х. Римское частное право: Казусы, иски, институты / М.Х. Гарсиа Гарридо; [пер. с исп.]. – Москва : Статут, 2005. – 812 с.

Цибульська Ольга Юріївна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОЧАТОК ДІЇ ЛЕГАТУ (ЗАПОВІДАЛЬНОГО ВІДКАЗУ): ВІД ЮСТИНІАНА ДО СУЧАСНОСТІ

Традиційним серед істориків та романістів всіх часів є твердження про запозичення ідей римського права при формуванні правових систем, що існують сьогодні в світі, шляхом тривалої трансформації та укорінення. Оскільки римське право ми маємо нагоду вивчати, на жаль, не з першоджерел (у зв'язку з їх втратою в ході певних історичних подій, за офіційною версією), то більш-менш доступним джерелом знань римського права для людства є право Юстиніана, що також

дійшло до нас не в первинному вигляді, а лише в парафразах, вилученнях та переробках, з яких кращі, знову ж таки, не дійшли до нас сповна [1, с. 555].

З огляду на праці теоретиків та практиків різних епох, присвячених дослідженню римського права, можна стверджувати той факт, що одним із архаїчних інститутів приватного права є заповіт, зміст якого міг містити розпорядження заповідача під назвою «легат» («заповідальний відказ» – в сучасному праві), яким *передбачалося покладення на спадкоємців за заповітом виконання якого-небудь зобов'язання на користь одного або декількох осіб (легатаріїв)* [2].

Юстиніанове право чітко визначало момент, з якого починав діяти легат. Так, у фрагменті 21 «Павло в 2-й книзі до Вітеллія» Книги тридцять шостої Дигестів Юстиніана було передбачено декілька випадків зі встановлення моменту, з якого починав діяти легат.

Одним із них був випадок, коли строк, з якого починав діяти легат, не встановлювався. За такої ситуації «...Если легату не назначен срок, то по нему тотчас начинается обязательство или же он сразу принадлежит тому, кому он дан ...» [3, с. 563].

Наступним був випадок, коли строк, з якого починав діяти легат, був визначеним. За такої умови «...Если же был назначен хотя бы и длительный, но определенный срок, то действие легата все равно начинается сразу, но подавать иск раньше срока нельзя...» [3, с. 563].

І останнім був випадок, коли строк визначався виконанням певної умови («...а если срок неопределенный, например: «когда выйдет замуж в (другую) семью», когда вступит в должность», когда совершит что-либо иное, что только угодно пишущему (завещание), то пока не наступит время и не будет выполнено условие, ни вещь не может принадлежать (легатарии), ни действие легата не начинается...» [3, с. 563]).

Наведені випадки визначення моменту, з якого починав діяти легат, дають підстави стверджувати, що за правом Юстиніана діяло загальне правило, згідно з яким право на легат легатарій набував одразу зі смертю заповідача. Разом із тим, здійснити своє право на таке розпорядження заповідача він міг тільки з моменту прийняття спадщини спадкоємцем, обтяженим таким легатом. Виняток складали випадки, коли легат був призначений під відкладальним строком або був обумовлений настанням певної життєвої обставини, оскільки в таких ситуаціях легатарій набував його за допомогою позову до спадкоємця, який не можна було подавати раніше такого строку або настання певної події (дії).

Що ж стосується чинного законодавства України, то аналіз його норм дає можливість стверджувати про його існування в дещо спрощеному варіанті в порівнянні з правом часів Юстиніанівської доби. Проте є цілком очевидним

збереження єдиної концепції при розмежуванні визначення моменту, з якого у відказоодержувача виникає право вимоги до спадкоємця та моменту, з якого відказоодержувач має право пред'явити до спадкоємця позов із вимогою виконання зобов'язання. Такий підхід вбачається зі змісту ч. 4 ст. 1238 ЦК України, де встановлено, що відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини [4]. Роз'яснення цієї норми можна знайти в абз. 3 п. 17 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. №7, згідно з яким, за загальним за правилом, передбаченим ч. 4 ст. 1238 ЦК України, відказоодержувач має право вимоги до спадкоємця з часу відкриття спадщини, однак право пред'явити до спадкоємця позов із вимогою виконання зобов'язання, що виникає внаслідок заповідального відказу, відказоодержувач набуває лише після того, як спадкоємець прийме спадщину. До цього часу право відказоодержувача не може вважатися порушеним і право на позов не виникає [5]. Таким чином, з урахуванням змісту норм чинного законодавства України в сфері регулювання спадкових відносин, можна дійти висновку, що сучасний стан його норм прямо не передбачає можливість призначати заповідальний відказ під відкладальним строком або обумовлювати момент початку його дії настанням певної умови, що значно звужує можливість потенційних заповідачів розпоряджатися своїм майном на випадок смерті за допомогою заповідального відказу в порівнянні з нормами права Юстиніана.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Пухта Г.Ф. История римского права : курс институций / Г.Ф. Пухта. – [пер. В. Лицкой]. – М. : Тип. Семена. – Т. 1. – 1863. – 585 с.
2. Римское право. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://partnerstvo.ru/lib/pravo/node/369>
3. Дигесты Юстиниана / [пер. с лат.] ; Отв. ред. Л.Л. Кофанов. – Т. V. Полутом 2. – М. : Статут, 2004. – 602 с.
4. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
5. Про судову практику у справах про спадкування : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 30 травня 2008 р. №7 // Вісник Верховного суду України – 2008 р. – № 6. – Ст. 17.